

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ВИСШ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ

ул. „Цар Калоян“ № 1-а, 1000 София, тел. 986-21-67, 987-55-13,
[e-mail: arch@vas.bg](mailto:arch@vas.bg)

Изх. № 623

Дата: 24.06.2024 г.

**ДО
ОБЩОТО СЪБРАНИЕ
НА НАКАЗАТЕЛНАТА, ГРАЖДАНСКАТА И
ТЪРГОВСКАТА КОЛЕГИЯ
НА ВЪРХОВЕН КАСАЦИОНЕН СЪД**

**ДО
ОБЩОТО СЪБРАНИЕ
НА ПЪРВА И ВТОРА КОЛЕГИЯ
НА ВЪРХОВНИЯ АДМИНИСТРАТИВЕН СЪД**

СТ А Н О В И Щ Е

НА ВИСШИЯ АДВОКАТСКИ СЪВЕТ,
представяван от заместник-председателя –
адв. Валя Гигова

по съвместно тълкувателно дело № 1 / 2023 г.

УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА ВЪРХОВНИ СЪДИИ,

С Разпореждане от 17.07.2023 г. на председателя на Върховен касационен съд и председателя на Върховен административен съд е образувано тълкувателно дело № 1/2023 г. по описа на ВКС за приемане на съвместно тълкувателно постановление от Общото събрание на съдиите от Наказателна колегия (преобразувано с Разпореждане от 22.01.2024 г.) Гражданска колегия и Търговска колегия на ВКС и Първа и Втора колегия на ВАС по следните въпроси, по които е констатирана противоречива практика на състави на ВКС и на ВАС, а именно:

„1. Допуска ли обективното ни материално право присъждане обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическите лица?

2. Дали от правото на Европейския съюз, което има директен ефект и примат над националното (чл. 4, ал. 3 КРБ), или от международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила, които са част от вътрешното право на страната с предимство пред противоречащите им норми от вътрешното законодателство (чл. 5, ал. 4 КРБ), произтича възможност националният съд да присъди обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическо лице от нарушение на субективно право, признато от правото на Съюза, респ. от международните договори, и кои са критериите за определяне на обезщетението?“.

С Разпореждане от 07.11.2023 г. на председателя на ВКС и председателя на ВАС е предложено отпадане на втория въпрос, както и преформулиране на първия въпрос, както следва:

„Притежават ли юридическите лица материалноправна легитимация за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди от деликт?“

С Определение от 26.03.2024 г. на Общото събрание на Наказателна, Гражданска и Търговска колегии на ВКС и Първа и Втора колегия на ВАС е отклонено искането за приемане на съвместно тълкувателно постановление по втория въпрос, а първия въпрос е преформулиран в посочения по-горе смисъл.

На основание чл. 129, ал. 4 от Закона за съдебната власт (ЗСВ) предлагам на вниманието Ви становище по поставените за тълкуване въпроси.

I. Противоречива практика, мотивирала предложението за приемане на тълкувателно постановление:

Като противоречива практика в двете определяния по реда на чл. 292 ГПК, с които е предложено образуването на тълкувателното дело (Определение № 50001 от 03.01.2023 г. по гр. д. № 3023/2022 г. на ВКС, IV ГО и Определение № 958 от 03.05.2023 г. по гр. д. № 4575/2022 г. на ВКС, IV ГО) и в Разпореждане от 17.07.2023 г. на председателите на ВКС и ВАС са посочени пет решения и едно определение на състави на ВКС и единадесет решения (неизчерпателно изброени) на състави от III отделение на ВАС, по разглеждани искиове по чл. 1 ЗОДОВ, разделени на две групи. Анализът на практиката ще се фокусира предимно върху актовете на ВКС, тъй като въпросът по същество е гражданскоправен.

1. В една група съдебни актове на ВКС - Решение № 197 от 19.02.1997 г. по гр. д. № 250/1995 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 457 от 13.05.2009 г. по гр. д. № 1116/2008 г. на ВКС, I ГО и Решение № 47 от 10.09.2010 г. по т.д. № 625/2008 г. на ВКС, II ГО, се отрича принципната възможност на юридическите лица да търпят неимуществени вреди от правонарушение. Аргументите в тази насока са свързани с характера на неимуществените вреди, разбирани като болки, страдания и неудобства, които, предвид същността си, са присъщи само на физическите лица. Юридическите лица нямат психическа сфера, не могат да понесат такива вреди. Вредите от накърняване на доброто име и авторитета на едно юридическо лице винаги са съизмерими с намаляване на имущественото му състояние, поради което по характера си те са имуществени.

1.1. Към тази група се присъединяват и Решение № 6382 от 15.05.2018 г. по адм. д. № 3691/2017 г. на ВАС, Решение № 9494 от 20.09.2021 г. по адм. д. № 3112/2021 г. на ВАС, решение № 499/15.01.2021 г. по адм. д. № 8051/2020 г. на ВАС.

1.1.1 Условно можем да приемем, че в тази група съдебни актове се присъединяват и всички такива, в които се дава определение на неимуществените вреди като „болки и страдания“, в какъвто изричен смисъл са например Решение № 281 от 21.06.2012 г. по гр.д. № 1240/2011 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 49 от 24.06.2014 г. по гр.д. № 5055/2013 г. на ВКС, III ГО и др.

1.2. Към тази група следва да се прибави и Особено мнение към Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гр.д. № 4762/2017 г. на ВКС, III ГО. Тезата, която се застъпва е свързана с разбирането, че неимуществените права не подлежат на възстановяване в натура, поради което възможността за възникване на право на парично обезщетение е въпрос на законодателна концепция. При исторически анализ на възприемането на моралните (неимуществени) вреди у нас, както и от анализ практиката на ВС и ВКС се застъпва, че обезщетението за неимуществени вреди се отнася само до физически лица. Само те имат психика и физическо здраве, за да може правонарушението да рефлектира у тях. Специалните състави на отговорността, които са давани като пример в насока за законодателна концепция, допускаща обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическите лица, включват и физическите лица. Така законодателят е имал предвид само тях при включване на обезщетението. Ето защо не е увеличен кръгът на правоимащите субекти.

Коментирани са и актовете на ЕСПЧ и СЕС, с които се присъждат неимуществени вреди в полза на юридически лица. По отношение на актовете на ЕСПЧ се приема, че концепцията в тях е свързана с понятието „жертва“ по чл. 34 ЕКПЧ, което е автономно, съответно наднационално. Освен това е възможно държавите-страни по Конвенцията да не признават възможност за обезщетение, поради което всяко подобно обезщетение от Съда не намира своето правно основание във вътрешното право на държавата-страна по Конвенцията. Освен това има известна санкционна функция при определяне на обезщетение за неимуществени вреди от ЕСПЧ спрямо държавите-страни по Конвенцията, които са в надмощно положение.

Подобно е положението при актовете на СЕС правното основание на които произтича от наднационално правни норми – чл. 268 и чл. 340 ДФЕС. Тези норми не поставят въпрос за примат на правото на Европейския съюз пред националното материално право, поради което националните съдилища не разполагат с правомощие да ангажират отговорността на Съюза. Поради това от сочените актове на СЕС не произтича правомощие на българския съд да присъжда обезщетения за неимуществени вреди в полза на юридическо лице.

2. В друга група съдебни актове е прието, че няма пречка такива вреди да се претърпят, съответно претендират от юридическо лице. В една част от тези съдебни решения – напр. Решение № 14285 от 23.12.2016 г. по адм. д. № 11417/2015 г. на ВАС, Решение № 12323 от 01.12.2021 г. по адм. д. № 5542/2021 г.

на ВАС, Решение № 10366/16.11.2022г. по адм. д. № 8595/2021 г. на ВАС, Решение № 8469 от 13.07.2021 г. по адм. д. № 1134/2021г. на ВАС, Решение № 7983 от 01.07.2021 г. по адм. д. № 9328/2018 г. на ВАС, Решение № 7807 от 31.08.2022 г. по адм. д. № 11641/2021 г. на ВАС, Решение № 6974 от 12.07.2022 г. по адм. д. № 2043/2022 г. на ВАС, Решение № 5718 от 18.05.2020 г. по адм. д. № 6529/2019 г. на ВАС, тезата е възприета, без да са извеждани допълнителни мотиви, а въпросът по същество се заключава в доказването на такива вреди.

2.1. Тук условно можем да добавим Определение № 400 от 26.11.2013 г. по ч.гр.д. № 6155/2013 г. на ВКС, II ГО, с което по същество се приема процесуалната легитимация на юридическото лице да претендира неимуществени вреди.

2.2. В друга част от тази група съдебни решения е направена по-широка аргументация на тезата, като възможността за претендиране на такива вреди се извежда от разпоредбите на чл. 45 вр. чл. 52 ЗЗД, съответно от специални разпоредби като чл. 631а ТЗ, чл. 4 ЗОДОВ, чл. 76а ЗМГО-отм. (сега чл. 118 ЗМГО-нов), чл. 57а Закон за промишления дизайн, чл. 60а ЗС, и чл. 74 ЗЗДискр. – напр. мотиви¹ към ТР 4/2012 г. на ОСГТНК на ВКС; Решение № 274 от 18.3.2019 г по гр.д. № 5120/2017 на ВКС, IV ГО и Решение № 206 от 26.3.2019 г по гр.д. № 4762/2017 г на ВКС, III ГО; Решение № 29 от 10.03.2020 г. по гр.д. № 1690/2019 г. на ВКС, IV ГО и Решение № 16 от 2.03.2021 г. по гр.д. № 1914/2020 г. на ВКС, IV ГО; и Решение № 35 от 12.08.2022 г. по гр.д. № 3901/2018 г. на ВКС, IV ГО. Тази група съдебни актове се позовава и на практиката на СЕС и ЕСПЧ.

2.3. Отделно можем поставим и съдебните актове по чл. 2б ЗОДОВ, в които е възпроизведена практиката на ЕСПЧ, че съществува силна, но оборима презумпция, че прекомерната продължителност на производството ще доведе до неимуществени вреди, като тази презумпция се отнася както до физическите лица, така и до юридическите² – например Решение № 50280 от 11.09.2023 г. по гр.д. № 4210/2021 г. на ВКС, IV ГО и Определение № 910 от 28.04.2023 г. по гр.д. № 4566/2022 г. на ВКС, IV ГО.

3. Предварителен анализ на практиката на ВКС подсказва, че същата се развива. В по-старите съдебни актове се застъпва отрицателно становище по зададения въпрос, което е преодоляно с по-новите съдебни решение. Това подхожда на виждането, че неимуществените вреди по природа подлежат на адаптиране³ и се опитват да отговорят на нуждите на обществото.

¹ „в чл. 631а от Търговския закон/ ДВ, бр. 58/27.06.2003г./ (законодателят – бел. моя) приема, че юридическо лице също може да претърпи неимуществени вреди ...“

² В редица други актове ВКС се позовава на тази презумпция, но без да се прави уточнение, че същата се отнася и до юридическите лица. Такива са например Решение № 50031 от 22.02.2023 г. по гр.д. № 1077/2022 г. на ВКС, IV ГО.; Решение № 60265 от 20.12.2021 г. по гр.д. № 1701/2021 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 122 от 28.10.2020 г. по гр.д. № 611/2020 г. на ВКС, III ГО; Решение № 6 от 11.02.2022 г. по гр.д. № 1555/2021 г. на ВКС, IV ГО; Решение № 306 от 22.10.2019 г. по гр.д. № 4482/2017 г. на ВКС, IV ГО и др. Вж. §130 от Решение от 10.05.2011 г. на ЕСПЧ по делото Фингър срещу България, жалба № 37346/05, където изрично се подчертава, че презумпцията се отнася както до физически, така и до юридически лица.

³ Термините „неимуществени вреди“ и „морални вреди“ са открили място в съдебни решения и правната литература едва към средата на 19-ти век. Въпреки първоначалния отпор да се присъждат обезщетения за страдания, тъй като болката е нещо нормално, а „човек, който е достоен за името си, не страда“, може да се каже, че новите обществени отношение при индустриалната революция са повлияли „положително“. През това време

II. Становище по допусната от закона възможност за присъждане на неимуществени вреди:

1. Предварителни бележки по формулировката на тълкувателния въпрос:

При първата формулировка въпросът е зададен само с оглед на наличието на законодателна забрана за присъждане на такова обезщетение. Това предполага имплицитно приемане, че юридическите лица могат търпят такива вреди, но законодателят може да е забранил присъждането на обезщетение за същите.

Втората формулировка конкретизира, че въпросът се задава с оглед на материалноправната легитимация на юридическото лице да претендира обезщетение, подсказвайки, че такива искове са допустими.

1.1. Проблематика с възможността за обезщетение не тези вреди изисква отговарянето на два въпроса:

- 1) Могат ли юридическите лица поначало да претърпят неимуществени вреди?; и
- 2) Допуска ли нашето право възможност за присъждане на обезщетение на такива вреди?

2. По отношение на законовата възможност да се присъди обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридически лица:

Първо, следва да се обсъди въпросът дали нашето право допуска присъждане на обезщетение за неимуществени вреди в полза на юридическо лице, съответно има ли изрична забрана за това. Така независимо дали приемаме, че юридическото лице може да претърпи такива вреди, ако законът изключва възможността за обезщетяването им, то безпредметно е обсъждането на първия въпрос.

Същевременно се повдига и въпросът за законодателна концепция при допускане на възможността да се присъжда обезщетение за неимуществени вреди по отношение на определен кръг лица.

2.1. На въпроса може да се отговори чрез кратък сравнителноправен анализ. Така в някои законодателства⁴, например в Германия⁵, където не е възприета

инцидентите и уврежданията от новите технологии са се увеличили драстично. В това число е нараснало навлизането в личния живот чрез медиите и развитието на фотографията. Същевременно развитието на науката, както и откритията в психологията и неврологията са дали ново разбиране към господстващите до момент ненаучни вярвания за болката. Комбинацията на тези събития е довела до нуждата да се приеме концепцията за морални вреди. **Това означава, че същата е приета за да отговори на нуждата на съвременното общество, поради което неизменна нейна черта е способността ѝ да се адаптира.** Вж. в **Palmer, V.** General introduction, (Moral damages in the age of codification), in *The recovery of non-pecuniary loss in European contract law* (Palmer, V. eds), Cambridge university press, 2015, pp. 4, 43-45 и цитираните там автори.

⁴ За сравнителноправен анализ по темата вж. **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица да търпят неимуществени вреди и подлежат ли те на обезщетяване, ел. издание Лекс.бг, и цитираните там автори, т. 3, достъпна онлайн на <https://news.lex.bg/могат-ли-юридическите-лица-да-търпят-н/>, препубликувана в сп. Търговско право, бр. 2/2023 г., с. 90-94

⁵ Изглежда, че по време на създаване на кодификацията са съществували различни опасения от признаване на неимуществените вреди. В някаква част те са свързани с възможността за предявяване на искове само от гледна точка на лакомия, а от друга, че преценката за обезщетението дава огромна дискреция на съдиите. Приемало се е, че подобно обезщетяване на неимуществени вреди не е в духа на модерното разбиране за справедливост и морал.

системата на генералния деликт, възможността за обезщетяване на неимуществени вреди е ограничена само до предвидените в закона случаи⁶. А те са свързани с увреждане на тялото, здравето и психиката - §253 (2) BGB. От друга страна, съществуват разпоредби, например като тази на § 1330 ABGB, която ограничава вредите при накърняване на честа само до претърпени загуби и пропуснати ползи.

Следователно законодателят може да избере ограничителна система за обезщетяване⁷. Именно в приемането на един от двата подхода се изразява проблемът за законодателна концепция.

2.1.1. У нас, преди приемане на сега действащия ЗЗД, темата за моралните вреди е била широка обсъждана, като сме преминали през четири периода до приемане на сегашната уредба⁸. Допускането на обезщетение на тези вреди, изведено от общия деликт в чл. 56 ЗЗД-отм., е възприето с изрично с Определение № 8 от 13.10.1909 г. на ОС на ВКС, обнародвано в ДВ № 29/08.02.1910 г.

При приемане на настоящия ЗЗД следва да се отчете влиянието на съветския режим. В този момент в Съветския съюз не се е допускало обезщетение на неимуществени вреди⁹. Считало се е, че е неуместно да се обезщетяват вреди, които не са материални. Две са основните застъпвани причини за това – че по своята същност тези вреди не позволяват да се открие еквивалент на обезвредата чрез реално възстановяване или чрез парично поправяне; че допускането на такова обезщетение е своеобразен източник на лесна печалба, което е присъщо само на буржоазното гражданско право.

Но вече изградено в България съзнание за справедливост в „обезвредата“ на такива вреди е спомогнало за запазване на този институт¹⁰ в чл. 52 от новия ЗЗД¹¹. Въпреки това е вземано предвид притеснението, че основата на определяне на

Такова обезщетение е само за буржоазията, а не за високите класи. Считани са за недостойни тези свободни хора, които позволяват да се постави цена на тяхната чест или техните емоции да бъдат обект на комерсиализация.

Именно поради такива причини създателите на BGB са се стремели към изчерпателност на хипотезите и разбираемост. – вж. **Wilcox, V.** A company's Right to Damages for Non-Pecuniary Loss, Cambridge University Press, 2016, pp. 8-9, n. 1/11 и цитираните там автори, както и **Palmer, V.** Moral damages in the age of codification, in The recovery of non-pecuniary loss in European contract law (Palmer, V. eds), Cambridge university press, 2015, pp. 46-48

⁶ Въпреки рестриктивния подход по отношение на неимуществените вреди, които също са ограничени до изброените в закона хипотези, Върховният съд в Полша е приел, че юридическото лице има право на защита на собствената си репутация и благосъстояние, поради което се присъжда неимуществени вреди – **Ludwichowska-Redo, K.** Basic Questions of Tort Law from a Polish Perspective, in Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, **Koziol, H. (ed)**, Jan Stramek Verlag, 2015, pp. 196-197, n. 3/66.

⁷ Вж. за двете системи за обезщетяване на неимуществените вреди **Калайджиев, А.** Облигационно право. Обща част. Осмо издание (твърди корици), С.: Сиби, 2020, с. 364.

⁸ За различните периоди и преобладаващите мнения вж. **Ставру, С.**, Обезщетение за неимуществени (морални) вреди в България в контекста на задължителната застраховка „гражданска отговорност“, С.: Сиела, 2020, с. 20-48.

⁹ Вж. **Бъров, Б.** Следва ли да се разграничават имуществените и неимуществените вреди при убийството и ако следва да се прави това, правилно ли е да се постави въпрос за наличието на плюс петицио, ако първоинстанционният съд присъди примерно повече неимуществени вреди от претендираните, макар общата претенция, включваща и имуществените вреди, да е по-голяма от уважения размер на иска, с. Правна мисъл, 1959, № 3, с. 89-90.

¹⁰ Пак там. с. 90, като се посочва, че има предложения от правораздавателните органи за премахването на такова обезщетение.

¹¹ Все пак очевидно е, че по това време разбирането за неимуществени вреди е било стеснено, веднъж поради политическия натиск и втори път, поради липсата на търговци юридически лица, които евентуално биха могли да претендират такива вреди.

паричния еквивалент на тези вреди е „нестабилна“ и зависи от личната преценка за справедливост на съда. А това не дава възможност за изграждане на твърди показатели¹².

2.1.2. При тези обстоятелства може да се открие причина защо толкова трудно съдебната практика изразява готовност за възприемане на идеята за неимуществени вреди при договорната отговорност, както и за разширяване на кръга на правоимащите лица. Ето и че едва отскоро започна да се признава и възможността за присъждане на обезщетение за неимуществени вреди на юридическо лице.

Разбира се, тук се поставя практическият въпрос за „заливане“ на съда с твърде много искове, ако се отговори положително на въпроса, който е предмет на настоящото тълкувателно дело. Това съображение е преследвало юристите и при първоначалното приемане на идеята за обезщетение на неимуществени вреди, както и по отношение на имплементирането им в договорната отговорност. Въпреки това, при допускане на последната възможност в България, съдилищата не са затрупани от такива искове. Но освен това и други съображения играят важна роля за предявяването на такива – например присъжданите обезщетения по сходни случаи, трудността на доказване на останалите предпоставки, както и времето, необходимо за разрешаване на такива дела и така нататък. Не на последно място, може да се отчете и превантивният ефект на отговорността, което да рефлектира и в намаляване на обема на дела.

2.2. При разглеждане на изброената по-горе противоречива практика, можем да открием, че част от спора у нас е именно дали законодателят е допуснал присъждането на обезщетение за неимуществени вреди за юридическите лица, като се цитират определени разпоредби¹³ в такъв смисъл.

Без да се налага по-внимателно проследяване на разпоредбите в българското законодателство, можем съвсем основателно да заключим, че законодателят не е предвидил ограничения при кръга на лицата, както и на случаите, в които се дължи обезщетение за неимуществени вреди. Такива са извеждани само по тълкувателен път¹⁴. Безспорно обаче законодателят не е избрал ограничителен подход, нито е

¹² Това съображение може да се счита донякъде за преодоляно с приемането на ППВС № 4/1968 г. Както е известно, с него се посочва, че понятието „справедливост“ не е абстрактно. По този начин преценката е по-обективна, а това води и до постепенна обективизация на неимуществените вреди. Въпреки това, понастоящем въпросът за критериите, които следва да се съобразят при определяне на обезщетението за неимуществени вреди е един от най-често допусканите до касационен контрол. Това се налага от самото естество на последните, които са достатъчно неясни, дори и когато се ограничаваме с определянето им като болки и страдания.

¹³ Вж. и **Димов, Д.** Обезщетение за неимуществени вреди при юридически лица, С.: сп. Търговско право № 2/2023 г., с. 112-116, където се представят контрааргументи срещу специалните деликтни състави, като се цитира и практиката на съдилищата.

¹⁴ Защо е наложено ограничаване на кръга на лицата може да се проследи в историческо изражение. Така до 1922 г. моралните вреди са удовлетворявани по чл. 56 ЗЗД-отм., но след това законодателят е ограничил хипотезите на обезщетяване в наказателните закони. Всъщност в Закона за углавното съдопроизводство се урежда иск за парично удовлетворение (обезщетявайки морални вреди), който е допустим само в предвидените в закона (НЗ-отм.) случаи – подробно за развитието на режима вж. в **Ставру, С.**, цит. съч., с. 28-46, (за легитимирани лица - с. 34-35). Тези случаи естествено ограничават кръга на лицата, които са легитимирани да претендират морални вреди до съпруга, низходящите и възходящите на убития (чл. 262, ал. 2 НЗ-отм.). Ето защо е много по-вероятно тази инерция да се е запазила сред върховните съдии и при приемането на ЗЗД-нов. За това обстоятелство можем

приел изрична норма, която лишава юридическите лица от възможността да претендират такива вреди. Не са ограничени и случаите, в които е допустимо присъждането им¹⁵. Ето защо не са нужни специални състави, които изрично да легитимират юридическите лица. А и от такива няма да има смисъл, ако изначално се приема, че юридическите лица не могат да претърпят неимуществени вреди.

2.2.1. Допълнителен аргумент е изведеното в теорията¹⁶, че общата клауза на деликтната отговорност, намираща се в чл. 45 ЗЗД, се отнася до противоправния резултат, състоящ се в засягане на чуждо абсолютно благо, а не до поведението на деликвента.

Специалните състави на отговорността се интересуват именно от поведението на извършителя. Така например упражняване на правна възможност за образуване на дело за откриване на производство по несъстоятелност не може да се счете за противоправно. Ето защо чл. 631а, ал. 1 ТЗ изисква специална форма на вината – умисъл или груба небрежност, за да се позволи на търговеца да претендира вреди. В този случай законът третира субективната злоупотреба с процесуални средства като неправомерно поведение, от което е налице въздействие (увреждане) върху различни имуществени и неимуществени блага и интереси на търговеца.

Чл. 76а ЗМГО-отм., съответно чл. 118 ЗМГО-нов предвиждат начина на определяне на обезщетение от нарушението. Тук законодателят с ал. 3 свързва справедливото обезщетение с възпираща и предупредителна функция¹⁷. Това означава, че отново е съобразено поведението на извършителя. Същото правило е изведено и в чл. 57а, ал. 3 Закона за промишления дизайн. С тези разпоредби е транспонирана Директива 2004/48/ЕО относно упражняването на права върху интелектуалната собственост. Право на обезщетение за неимуществени вреди се предвижда и в Директива (ЕС) 2016/943 относно защитата на търговски тайни, съответно в чл. 19, ал. 1, т. 3 от Закона за защита на търговската тайна.

С други думи, посочените състави не въвеждат сами по себе си възможността юридическите лица¹⁸ да претендират неимуществени вреди, а биват специални по отношение на общия деликт, що се отнася до съобразяване на противоправното поведение. Все пак, предвиждането им в тези закони, особено в този за защита на търговската тайна, предполага, че такива неимуществени вреди

да съдим от краткото време до приемането на ППВС № 4/25.05.1961 г., което възпроизвежда кръга на легитимираните лица от посочената разпоредба.

¹⁵ До такъв извод се стига и в постановките на ТР 4/2012 г. на ОСГТК, като се приема, че дори и чл. 82 ЗЗД не ограничава кръга на подлежащите на обезщетение вреди при договорната отговорност.

¹⁶ Така **Конов, Т.** Още веднъж за понятието „противоправност“ и системата на българската извъндоговорна отговорност – отговорност за чиста икономическа загуба, сп. Търговско право, 2022, бр. № 2-3, достъпна онлайн със заглавие Системата на българската извъндоговорна отговорност, обезщетение за чиста икономическа загуба на <https://news.lex.bg/системата-на-българската-извъндогов/>

¹⁷ Тази функция не е по различна от санкционната или стимулиращата такава. Вж. в **Антонов, Д.** Непозволено увреждане, С.: 1965, Наука и изкуство, с. 8-10, както и **Конов, Т.** Основание на гражданската отговорност, в Подбрани съчинения, С.: Сиела, 2010, с. 29.

¹⁸ Именно тази позиция се критикува в част от практиката и теорията, например **Голева, П.** Въпросът за търговеца - юридическо лице и неимуществените вреди, сп. Търговско и облигационно право, 2023, кн. 04, с.10. и **Димов, Д.** цит. съч., с. 112-116. Отричането на тази идея не допринася за разрешение на въпроса, защото измества фокусът от значимия аспект при тези състави, а именно стимулиращата функция.

биха претърпели и юридическите лица, иначе до голяма степен би се обезсмислила¹⁹ съответната разпоредба.

Това означава, че законът признава определен интерес и санкционира нарушението му с гражданска отговорност. За възникването ѝ е от значение поведението на деликвента, затова законодателят е предвидил санкционна функция²⁰ на обезщетението. Но ако фокусът пада върху противоправното поведение, това означава, че вредите са обективни и са откъснати от субективното възприятието на пострадалото лице. А това е още една причина да бъде призната възможността юридическите лица да претендират неимуществени вреди.

3. Относно законодателната концепция:

Законодателят не може да се намеси и в понятието²¹ „неимуществени вреди“, тъй като същото е въпрос на тълкуване от правоприлагащия орган. Това, което законодателят може да реши е да позволи обезщетението на определен вид вреди по справедливост, макар и същите да са имуществени²². Възможно е да се разреши на правоприлагащия орган да присъди общо обезщетение (включващо имуществените и неимуществените последици, без изискване за индивидуализация), възприемайки концепцията подобна на „общо обезщетение“²³ в Общото право.

3.1. В това отношение е вярно, че няма как юридическо лице да притежава права, които са присъщи само на човешките същества, което е съобразено от законодателя – чл. 6, ал. 3 ЗЮЛНЦ. В този смисъл и накърняването на някои блага, например доброто име, следва да отчита този аспект.

3.1.1. С такова съображение е и практиката на ЕСЧП – напр. § 53 от Решение от 11.01.2022 г. по дело *Freitas Rangel v. Portugal*, жалба № 78873/13, (позовавайки се на § 22 от Решение от 19.07.2011 г. по дело *Uj v. Hungary* по жалба № 23954/10, както и § 29 от Решение от 08.10.2015 г. по дело *Kharlamov v. Russia*, жалба № 27447/07), където се посочва, че репутацията на юридическите лица не се ползва

¹⁹ В този смисъл се черпят аргументи и в теорията, напр. **Калайджиев, А.**, цит. съч., с.368-369; **Цонева, С.**, Обезщетението за вреди при договорна отговорност, С.: Издателство на НБУ, 2021, с. 291; **Кунчев, К.**, Закон за задълженията и договорите. Задължителна съдебна практика. Част III, С.: Сиби, 2017, с. 462; **Кривулева, Н.**, Някои проблеми на обезщетяването на неимуществени вреди при юридически лица, Предизвикателства на правото, 2020, достъпна онлайн на <https://www.challengingthelaw.com/obligacionno-pravo/neimushchestveni-vredi-ul/>.

²⁰ Обобщение за санкционната функция е направено в **Генчев, И.**, цит. съч. с.84-90. Същата не следва да се възприема като частно наказание, а в нейния възпиращ ефект. Всъщност тази функция намира приложение предимно тогава, когато следва да съобразим поведението на деликвента, съответно формата му на вина. При неимуществените вреди най-ясно може да се изведе такава преценка (вж. и по-долу бел. под линия № 31). Те, за разлика от имуществените вреди, до голяма степен са свързани и с формата на вината, не само като предпоставка за гражданската отговорност, а и при преценката на начина на увреждане.

²¹ Законодателят би могъл да включи дадена абстрактна категория в обхвата на неимуществените вреди тогава, когато счита че в определени случаи се поражда само последици от даден вид и те подлежат на обезщетение. Например, само в изрично признати случаи, като самостоятелна категория, ще подлежат на обезщетение неудобството или безпокойството - по този въпрос вж. напр. т. 79-80 от Заключение на генералния адвокат по дело С-340/21, и бел. под линия № 37-38.

²² В този смисъл е разпоредбата на чл. 37, изр. 2 ТЗ, която дава право на съда да определи по справедливост възнаградението на търговския представител.

²³ Терминът „общо обезщетение“ (*general damages*) се използва английското право за вреди, които не могат да се изчислят точно по размер. Макар да се използва като синоним на неимуществените вреди, в него се включват не само последните, но и имуществени такива – вж. **Wilcox, V.** A company's Right ... p. 2, n. 1/2.

със същия обхват на защита²⁴, както този при физическите. Това се дължи на разбирането на Съда, че е налице разлика между репутацията на юридическо лице и репутацията на физическо лице като член на обществото. Докато втората може да има отражение върху достойнството на индивида, първата е лишена от такова морално измерение. В конкретния случай, доколкото се е касало до репутацията на публичен орган, тази разлика е приета за още по-значима.

3.1.2. Горните постановки, по-специално по делото *Uj v. Hungary*, са разгледани в т. 117 Решение на Общия съд от 13.12.2018 г. по дело T-559/15. Според Общия съд това решение не променя константната практика на ЕСПЧ, която присъжда неимуществени вреди, а само е уточнило, че такива вреди, претърпени от дадено дружество, имат по-скоро търговски, отколкото морален характер. Поради това е отхвърлено възражението на Съвета, че всъщност са претендирани имуществени вреди (т. 118).

III. Магат ли юридическите лица да претърпят неимуществени вреди:

1. Разграничение между увреждане и вреда:

Ключов компонент за разрешение на спора дали юридическите лица могат да претърпят неимуществени вреди е разликата между увреждане и вреда. Така често се извежда, че увреждането на всички интереси вследствие на накърняване на субективни права подлежат на защита²⁵. Тогава може ли да се направи разлика между увреждането на субективното право и самата вреда? Вредата увреждане на интерес²⁶ или на обема на субективното право е? И как се обезценява интереса?

1.1. За да се справи с този проблем²⁷, френският Касационен съд например извежда наличието на вреда от самото неправомерно поведение²⁸. В това отношение френската теория²⁹ прави разграничение между увреждането (*le*

²⁴ Това касае само преценката за границите на свободата на словото по чл. 10, ал 2 ЕКПЧ.

²⁵ **Moréteau, O.** Basic Questions of Tort Law from a French Perspective, in Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective, **Koziol, H. (ed)**, Jan Stramek Verlag, 2015, p. 36.

²⁶ Това предлага чл. 2:101 от Принципите на европейското деликтно право (PETL), според който вредата се изразява в материално или нематериално засягане на правно защитен интерес.

²⁷ Обръщането към френската практика и литература е продиктуван от обстоятелството, че именно там са първите актове, които са възприели моралните вреди, както и че там тази тематика е най-развита.

²⁸ Така **Giaoui, F.** Damage to Reputation... p. 21, и цитираната там практика Cour de cassation [Cass.] [Supreme Court for Judicial Matters] com., Feb. 9, 1993, No. 469 (Fr.); Cour de cassation [Cass.] [Supreme Court for Judicial Matters] com., Feb. 27, 1996, No. 732 (Fr.). По-долу се цитират формулировки от практиката, като „[к]огато е настъпила денивелация, пораждаща търговски смущения, непременно е налице загуба.“ или „[в]редите се извеждат само от факта, че е настъпило опорочаване, без да е необходимо да се доказва действителна загуба на клиенти или намаляване на приходите.“

²⁹ **Brouillou, G.** Brouillou, G. Le préjudice moral des personnes morales In: Revue juridique de l'Ouest, 2014-1, p. 21, n 22, p. 25, n. 28. достъпно онлайн https://www.persee.fr/doc/juro_0990-1027_2014_num_27_1_4804 Вж. също **Цонева, С.** цит. съч., с. 278, където в бележка под линия № 676 се наблюдава същото разграничение.

dommage) и вредите³⁰ (*le préjudice*). Увреждането в този смисъл е *факт*, докато вредите са *правна последица* от факта³¹.

1.1.1. В нашата теория такова разграничение се прави между правонарушението и вредите. Правонарушението може да се счита за неблагоприятно състояние – въздействие върху дадено благо. Последиците от това въздействие могат да бъдат различни, като именно те се определят като вреди. Също така противоправният резултат е свързан с накърняването на защитени права и интереси, а вредите с произтичащите последици³².

Противоправността, от друга страна, се състои в състоянието на нарушеност на правни норми, докато правонарушението е състав от причинна връзка между противоправността и поведението на правните субекти³³.

1.2. Неимуществените вреди, със своите различни проявления, предизвикват това традиционно разграничение. При увреждане на имуществено благо разликата между правонарушението (източникът на въздействие) и вредите (намаляване на имуществената стойност) е видима и по-лесна за разграничаване. При неимуществените вреди разграничението между увреждането (или правонарушението) и вредите е от значение тогава, когато нематериалният интерес има даден физически носител³⁴.

1.2.1. Донякъде това е налице при телесните увреждания – защото източникът на увреждането се намира не в самия интерес на лицето, а в носителя³⁵ на този интерес. Така човешкото тяло представлява материален носител на редица производни нематериални интереси³⁶. Някои такива интереси са общи за всеки един индивид, докато други са специфични³⁷. Така не се обезщетява самото

³⁰ „*Dommage*” поначало е превод на „*damnum*” (загуба), което се противопоставя на „*lucrum*” (печалба). С „*damnum*” се описва увреждането на дадено благо, независимо дали от това са последвали някакви вредни последици. Терминът „*préjudice*” е легален („*praedictum*” – образуван от думата „*jus*”) и се свързва с описване на последиците от увреждането. По този начин „*préjudice*” реферира към подлежащата на възстановяване вреда. Така телесното увреждане (*damnum*) може да доведе до няколко „*préjudices patrimoniaux*”, като загуба на доход, медицински разходи и други, както и до „*préjudices extrapatrimoniaux*” – които най-общо се определят като болки, страдания, загуба на удобство и така нататък - **Moréteau, O.** Basic Questions of Tort Law from a French Perspective... pp. 36-38, п. 1/93-1/94.

³¹ Във френската теория се извежда, че понятието за вреда (представляваща последиците, които трябва да бъдат поправени) обуславя целта да се предостави на пострадалия заместващо удовлетворение, докато понятието за увреждане (представляващо нарушението, което трябва да бъде установено) обуславя целта да се накаже това нарушение. Затова се застъпва и известна **санкционна функция**, особено при обезщетенията за неимуществени вреди за юридически лица. Тук **целта на обезщетението обръща пропорцията между компенсация и санкция**, за разлика от физическите лица. Затова се приема, че при неимуществените вреди основна роля има санкционната функция, тъй като поправянето на тези последици е невъзможно - **Brouillou, G.** Le préjudice moral des personnes morales ... pp. 19-21.

³² **Цонева, С.**, цит съч, с.280, както и **Конов, Т.**, Основание на... с. 63.

³³ **Конов, Т.**, Основание на... с. 70

³⁴ **Наким, G.**, Le préjudice moral - Volume 204 Etude de droit de la responsabilité civile, DALLOZ, 2021, p. 150.

³⁵ Такива са всички случаи, в които източникът на неблагоприятните последици върху благо е различен – например, когато обектът е трето лице, какъвто е случая на увреждане на привързаността (смърт на близък).

³⁶ Тогава увреждането ще е неблагоприятното въздействие върху човешкото тяло, а вредите ще бъдат различните проявления на нарушения интерес, които възприемаме като критерии за определяне на обезщетението.

³⁷ Например, за да се защити производен интерес от удоволствие от дадена активност, увреденият следва да установи, че е имал интерес от същата – често е играл тенис и вече не може да го прави. Затова тези производни последици могат да варират и именно същите подлежат на установяване.

нарушение на телесната цялост³⁸ на човек³⁹, което е първичен интерес на лицето, а се обезщетяват производните интереси⁴⁰. В този смисъл, внимателен прочит ни подсказва, че това което се обезщетява не е наистина болката или страданието, които са чисто субективни понятия, а нарушеният интерес от промяна в нематериалната сфера на увредения, проявление на който е болката⁴¹.

1.2.2. Различен е въпросът при нарушаване на интереси, свързани с личността⁴². Тук не се изисква установяване на конкретния интерес, който подлежи на обезщетение. Този интерес е идентичен за всички субекти в обществото. Например ясно е, че е налице интерес от добро име и не е необходимо да се установява, че лицето има такъв интерес.

Тъй като интересът е общ за всички, или поне за тези, които са еднакви по природа, то не е необходимо възприемане на увреждането от пострадалото лице, за да се приеме, че е налице вреда. Този интерес е възприет от обществото. В това се изразява чисто обективния характер на увреждането или на самата неимуществена вреда⁴³ сама по себе си. Затова пострадалото лице не се нуждае да докаже нищо друго, освен самия факт на увреждане. А в това се заключава и обективизацията⁴⁴ на неимуществените вреди.

Ето защо, когато е налице увреждане на нематериален интерес, в случаите, когато самото благо няма физически носител, интересът е пряко засегнат. Косвено засегнат е неговия нематериален носител – личността. Тогава причинно-следствената връзка е обърната⁴⁵. В единия случай увреждането на интереса е в резултата на накърняване на физическата цялост, а във втория случай увреждането на интереса (например доброто име) е причина за накърняване на моралната цялост на личността.

В тези случаи увреждането е условие и предмет на обезщетението, което обуславя третирането му като вреда само по себе си. Тогава увреждането наистина ще е определящо за характера на последиците, само ако увреденият интерес няма материален носител и въздействието е пряко върху интереса. Така вредата ще е

³⁸ **Hakim, G.**, *Le préjudice moral...* pp. 154-155.

³⁹ Първоначално в Англия е присъждано обезщетение за самото увреждане, например загуба на крайник, вместо последиците от това. По-късно това е било изоставено – вж. **Wilcox, V.** *A company's Right...* pp. 6-7, n. 1/6.

⁴⁰ Макар тези интереси да се предполагат у всеки човек, лицето може и да не изпитва болка, както и може да не страда поради една или друга причина. В този случай няма да му се откаже обезщетение, защото негови други вторични интереси също са нарушени. По някакъв начин това лице не може да се върне обратно в състоянието си, в което е било преди увреждането. А това вече подлежи на обезщетение.

⁴¹ Именно поради погрешното разбиране на неимуществените вреди страните се опитват по всякакъв начин да докажат колко много са страдали. Затова се призовават свидетели, които, в повечето случаи, дават преувеличени показания. По този начин се отклонява вниманието от релевантния въпрос – имало ли е промяна в нематериалната сфера на лице и дали тази промяна надхвърля определен праг, който я прави вредоносна.

⁴² **Hakim, G.** *Le préjudice moral...* p. 154.

⁴³ До такова заключение се стига и в литературата при разглеждане на развитието на понятието за неимуществени вреди в сравнителноправен план. Тази нова форма на моралните вреди е по-обективна, деперсонализирана и се „основава на простото нарушаване на права, откъсната от субективните преживявания“ – вж. **Цонева, С.** цит. съч. с. 294

⁴⁴ За процеса на обективизация вж. **Ставру, С.** цит. съч., с. 20, 97-98 и **Цонева, С.** цит. съч. с. 294

⁴⁵ **Hakim, G.** *Le préjudice moral...* p. 150.

създаденото въздействие върху нематериалното благо, което ще приравни двете понятия.

Ето защо често се стига до заключение, че увреждането на неимуществения интерес представлява неимуществена вреда⁴⁶ или че то е определящо за характера на вредите като неимуществени. На тази плоскост все пак остава само въпросът за причинна връзка, тъй като увреденото благо може да рефлектира и върху други последици, което е от значение за определяне на преките и косвените вреди⁴⁷.

1.2.3. При неимуществени вреди, произтичащи от накърняване на моралната или нематериалната неприкосновеност на лице, ще се касае до ценностна преценка, тъй като се предполага определянето на „*приемливо ниво на интензивност, над което увреждането става вредно*“⁴⁸. От друга страна, зависи от преценката на съда определянето на обема на нематериалния интерес за отделното пострадало лице. А този обем варира при различните субекти, затова следва да бъде установен.

Ето защо обективно дадени нематериални интереси, които биват увредени, се предполагат и не се нуждаем от изрично им доказване. Но това, което следва да се установи е обемът на засягане на тези интереси. А вредните последици при намаляване на неимущественото благо могат да се преценят само от гледна точка на критериите, които следва да се вземат предвид при определяне на обезщетението.

2. *Проявление на посоченото при юридическите лица:*

2.1. Тъй като у нас преобладаващо не се прави посочената по-горе разлика, позоваването, че характерът на последиците определя и вида на вредите е достатъчно за повечето да заключат, че при търговеца - юридическо лице тези последици винаги са насочени към имущественото му състояние⁴⁹. Застъпниците на тази теза не могат да открият мотив за отхвърляне на възможността за неимуществени вреди при юридическите лица с идеална цел⁵⁰.

2.1.1. Но как се получава така, че засягането на едно благо при даден вид юридически лица ще предизвика неимуществени вреди, ако поначало юридическите лица „не могат да страдат“, докато при други тази възможност бива изцяло изключена?

⁴⁶ Ibidem. pp. 148-149.

⁴⁷ Увреждането на неимуществен интерес, би могло да е в причинна връзка с други неимуществени, но и имуществени последици.

⁴⁸ **Nakim, G.** Le préjudice moral... p. 149 където се цитира **Blanco, F.** La distinction du dommage et du préjudice, in Droits privé et public de la responsabilité extrcontractuelle : étude comparée, LexisNexis, 2017, p. 96

⁴⁹ Това виждане определя благото само от гледна точка на това, заради което то се притежава. Подобно разбиране обаче не държи сметка, че зад едно благо може да има множество интереси. Не се отчита и разликата между икономическите последици, произтичащи от накърняването на благото и накърненото благо, само по себе си.

⁵⁰ Вж. напр. **Димов, Д.** цит. съч., с. 121-122, **Цонева, С.**, цит. съч. с., 293-294, както и в **Кривулева, Н.**, цит. съч., където се приема, че при този вид юридически лица възможността да се претендират такива вреди стои по-близо до тази на физическите лица, съответно увреждането не може да се оцени в пари и няма имуществено проявление; **Даскалов, В.** Имуществена отговорност на управителя за вреди, причинени на дружеството, С.: Сиела, 2020, с. 279.

Това се дължи, от една страна, в липсата на разграничение между прякото и косвеното засягане на интереса, за който не е необходимо съзнание у пострадалия, а от друга, в твърде консервативно разглеждане на последиците. Че всичко се отразява върху имуществото на дружествата е безспорно, но от това не следва, че засягането на благото не предизвиква и неимуществени вреди. Всъщност имуществените последици са само странично⁵¹ проявление от засягането на интереса. Въпрос на причинна връзка е да установим кои такива последици са преки и кои косвени. Именно затова е редно да се направи разграничение, че не е едно и също да бъдеш и да имаш⁵².

2.2. Разбира се, мнозинството от елементи на същността на дружеството са призвани да оказват въздействие върху неговия икономически живот – това е неговата “харизма”, която упражнява „притегателна сила“ върху останалия свят. Неизбежно оценката на увреждането ще носи „клеймото“ на това икономическо изражение⁵³.

Затова обезщетението за имуществени вреди компенсира преките вреди, нанесени на имуществото на юридическото лице, докато това за неимуществената вреда компенсира вредните изражения, нанесени на индивидуалността на юридическото лице.

„Оценката“ на вредата следва да е свързана и с последиците от вредоносното събитие, които могат да бъдат икономически. Така толкова повече е засегнато нематериалното благото, колкото по-значими са те. Затова при оценяването се преплитат имущественият (патримониален) и нематериалният (екстрапатримониален) аспект. Без посоченото разграничение често това обърква юристите и води до заключение, че всъщност се обезщетяват само имуществени вреди, което е неправилно.

IV. Доводи, изведени в практиката на ЕСПЧ и СЕС:

1. Относно понятието „жертва“ по смисъла на чл. 34 от ЕКПЧ:

Доколкото в Особеното мнение към Решение № 206 от 26.03.2019 г. по гр.д. № 4762/2017 г. на ВКС, III ГО се застъпва тезата, че ЕСПЧ обвързва обезщетенията, които присъжда с автономното понятие за „жертва“, следва да се направят следните разграничения:

На първо място, вярно е, че понятието „жертва“ по смисъла на чл. 34 от Конвенцията има автономно значение и следва да се тълкува независимо от

⁵¹ По същия начин при засягане на имущественото благо може да настъпят странични последици от неимуществен характер. Последните могат да не са значими, поради което и невинаги подлежат на обезщетение, а зависят от законово признатия интерес. Например при афектационна стойност на вещта. Останалите неудобства или опасения не се възприемат за неимуществена вреда, но законът може изрично да признае обезщетяването на такива - в този смисъл напр. т. 110 – 114 от Заключение на генералния адвокат М. Campos Sánchez-Bordona по дело C-300/21 и т. 78-81 от Заключение на генералния адвокат G. Pitruzzella по дело C-340/21.

⁵² „Имущественото е въпрос на притежание, докато нематериалното е въпрос на съществуване“ - **Brouillou, G.** Le préjudice moral des personnes morales ... p.25, където се цитира Philippe Stoffel-Munck, Le préjudice moral des personnes morales, in Mélanges en l'honneur de Philippe Le Tourneau, Dalloz, 2008, p. 967.

⁵³ **Brouillou, G.** Le préjudice moral des personnes morales ... p.25, където се цитира Philippe Stoffel-Munck, Le préjudice moral des personnes morales, in Mélanges en l'honneur de Philippe Le Tourneau, Dalloz, 2008, p. 971, § 26.

концепциите на вътрешното право⁵⁴. Това е лицето, пряко засегнато от действието или бездействието, предмет на спора пред Съда⁵⁵. В някои случаи Съдът допуска фигурата на „косвена“ жертва⁵⁶, като изключение от правилото, че самите акционери/съдружници не могат да претендират да са жертви от факта на нарушаване на правата на дружеството⁵⁷.

На второ място, в своята практика⁵⁸ ЕСПЧ е извел, че за целите на обезщетението по чл. 41 от Конвенцията жалбоподателят може да е „потърпевша страна“ без да е необходимо да бъде „жертва“ по смисъла на чл. 34. Следователно обезщетенията за неимуществени вреди в практиката на ЕСПЧ не е непременно обвързано с автономното понятие за „жертва“. Но по-важното е разпознаването на такива вреди сред юридическите лица.

2. Относно присъждането на справедливо обезщетение:

Съгласно публикуваните практически указания⁵⁹ относно жалбите за справедливо обезщетение по чл. 41 от Конвенцията (последно обновени⁶⁰ на 03.06.2022 г.) съдът може да присъди обезщетение, което счита за справедливо, предвид обстоятелствата. Последното не е непременно свързано с неимуществени вреди, а може да включва имуществени такива, както и разноски. А справедливо обезщетение може да се присъжда на косвени жертви, както и на юридически лица (т. 25).

Следователно Съдът прави разграничение във видна на вредите и поначало не ги присъжда общо, макар ѝ да има такава възможност - § 29 от Решение на ЕСПЧ (ГК) по делото Comingersoll S.A. срещу Португалия от 6.04.2000 г., по жалба № 35382/97.

В това отношение можем да заключим, че черпените аргументи от практиката на ЕСПЧ не са свързани толкова със задължението на националните съдилища да възприемат тази концепция, а с това, че наднационален съд е възприел възможността за обезщетение на неимуществени вреди в полза на юридическите лица. Това поставя въпрос дали не следва да се осъвремени практиката ни - Определение № 400 от 26.11.2013 г. по ч.гр.д. № 6155/2013 г. на

⁵⁴ § 1 от Middelburg, Van Der Zee and Het Parool B.V. v. The Netherlands (Решение), по жалба № 28202/95. Посочва се още, че Комисията, съответно Съдът разглежда само личното положение на жалбоподателя, а не общия обхват на приложимите към тях закони.

⁵⁵ Също и § 23 от Решение по дело De Wilde, Ooms and Versyp ("Vagrancy") v. Belgium (чл. 50), по жалби № 2832/66; 2835/66; 2899/66.

⁵⁶ Вж. напр. §§ 62-65 от Решение от 24.10.1995 г. по дело Agrotexim and Others v. Greece, жалба № 14807/89.

⁵⁷ Това са например случаите, в които тези акционери вече не притежават контрол върху дружеството. например в процедура по ликвидация или несъстоятелност, поради което самото юридическо лице не може да действа - Koprativna trgovska banka AD v. Bulgaria по жалби №№ 46564/15 и 68140/16.

⁵⁸ В този смисъл напр. § 364 от Решение по делото Aktas v Turkey, от 24.04.2003 г. по жалба № 24351/94 и § 130 от Решение по делото Çakici v Turkey, от 08.07.1999 г., по жалба № 23657/97. Макар Съдът изрично да е посочил, че жалбоподателят не може да се определи като „жертва“, тъй като спрямо него не е нарушен чл. 3 от Конвенцията, то без съмнения същият е претърпял вреди и може да се счита за „потърпевша страна“ за целите на чл. 41. Съдът също така присъжда обезщетение и за роднини на жертвата, стига да бъде установено нарушение на Конвенцията.

⁵⁹ https://www.echr.coe.int/documents/pd_satisfaction_claims_eng.pdf

⁶⁰ Обновената версия все още не е достъпна на български език. Прави впечатление, че в раздела за „неимуществени вреди“ съществуват вече 4 точки, докато преди изменението са съществували само 3. Но освен това и текстът в точките е обогатен, което означава, че тази тема търпи развитие и при ЕСПЧ.

ВКС, II ГО, както и какви обстоятелства се възприемат като неимуществени вреди от този Съд.

Практиката⁶¹ на СЕС също дава основание да се съгласим, че такива вреди съществуват и следва да бъдат обезщетени.

3. В какво могат да се изразяват неимуществените вреди:

Ключовият въпрос не е свързан с установяване на понятието „жертва“, а с това дали ЕСПЧ и СЕС възприемат автономност на понятието за неимуществени вреди, най-вече за целите на справедливото обезщетение.

От една страна, до такъв извод може да ни доведе самото обстоятелство, че концепцията за неимуществени вреди безспорно варира⁶² и има различни оттенъци в държавите-членки. Следователно е нормално наднационалните съдилища да се стараят да възприемат независимо понятие за тези вреди⁶³, което да може да се приложи във всички разглеждани случаи.

От друга страна, СЕС вече е имал повод да посочи, че понятието за вреди, съответно нематериални вреди може да има различно значение⁶⁴ в неговата съдебната практика⁶⁵, за разлика от националните съдилища – изрично в този смисъл т. т. 29-30, 44 и 46 от Решение 04.05.2023 г. по дело **C-300/21** на СЕС^{66, 67}. В практиката на СЕС липсва общо определение за понятието „вреди“, което да е

⁶¹ В какъвто смисъл са например дело T-231/97 (New Europe Consulting and Brown с-щу Комисията); дело T-88/09 (Idromacchine и др. срещу Комисията); дело T-479/14 (Kendrion NV срещу Европейския съюз); дело T-577/14 (Gascogne Sack Deutschland GmbH и Gascogne с-щу Европейски съюз); дело T-384/11 (Safa Nicu Sepahan Co. срещу Съвет на Европейския съюз); дело C-150/17 P и др. За анализ на същите вж. **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване на неимуществени вреди, причинени на юридически лица, публикувана в ел. издание Лекс.бг, достъпна онлайн <https://news.lex.bg/критерии-за-обезщетяване-на-неимущес/>

⁶² **Цонева, С.**, цит. съч. стр. 294; **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица... с. 101-102, т. 4.5

⁶³ В практически указания по чл. 41 ЕКПЧ не е дадена дефиниция на неимуществените вреди. Точка 10 дава пример със физическо или психическо страдание, а точка 11 посочва, че тези вреди по своето естество не подлежат на точно изчисление.

⁶⁴ От тази гледна точка е възможно да се приеме, че при нарушаване на правото на ЕС или на ЕКПЧ могат да се претендират неимуществени вреди от юридическо лице. В този смисъл ще се приеме конформно тълкуване за понятието неимуществени (нематериални) вреди. Вж. в подобен смисъл т. 47 от Решение от 06.06.2024 г. по дело C-547/22.

⁶⁵ В този смисъл например се приема, че съответният акт на Съюза не поставя в зависимост поправянето на неимуществените вреди от това те да са достигнали определен праг на значимост – т. 49 по дело C-300/21.

⁶⁶ В случая е тълкуван чл. 82 от Регламент 2016/679 (ЕС) – GDPR, който използва понятието нематериални вреди (non-material damage). Съгласно даденото тълкуване понятието за вреда или неимуществена вреда има самостоятелно значение в правото на ЕС, когато съответен акт не препраща към вътрешното право на държавите членки.

⁶⁷ Същото решение е важно, тъй като дава отговор и на въпроса кои правила следва да се съобразят при определяне на обезщетение. Според СЕС националните съдилища следва да приложат вътрешните правила на всяка държава членка относно обхвата на паричното обезщетение, като зачитат принципите на равностойност и ефективност – т. 53, 56 и 59.

Това решение е последвано и в други дела във връзка с чл. 82 от ОРЗД (GDPR). Това поставя тълкуването на нематериалните вреди в нова светлина. Оттогава са налице няколко произнасяния на съда, вкл. по дело C-340/21, касаещо казуса с изтичането на данни от НАП, обобщени в т. 58 от Решение от 25.01.2024 г., по дело C-687/21 на СЕС.

Във връзка с тези разбирания СЕС подчертава, че чл. 82 ОРЗД (GDPR) няма възпираща или наказателна функция, за разлика от чл. 83 и 84, поради което тежестта на нарушението на Регламента не може да повлияе върху размерна на обезщетението, дори и в хипотезата на нематериални вреди – т. 85-86 от Решение от 21.12.2023 г. по дело C-667/21 на СЕС, както и т. 48 от Решение от 25.01.2024 г., по дело C-687/21 на СЕС. Тук обаче самият регламент определя наказателна функция чрез други механизми, поради което Съдът приема, че не може да се придава и на самото обезщетение възпираща функция. Това би довело до двойно наказание.

приложимо по еднакъв начин във всички области, нито е посочен предпочитан тълкувателен способ – самостоятелен или чрез препращане към националните правни системи, съответно в зависимост от разглежданата област⁶⁸.

Ето защо е необходимо да разгледаме различните критерии, които обезщетяват тези съдилища, за да можем да отговорим дали понятието за неимуществени вреди е съвместимо с нашето право и как това може да ни помогне при търсене на отговор за поставения в тълкувателното дело въпрос.

3.1. Проследяването на практиката⁶⁹ на ЕСПЧ показва, че Съдът прави разграничение между външното проявление на вредите (пряко въздействие), а именно как се е отразило нарушението във взаимоотношенията на юридическото лице с трети лица⁷⁰, както и вътрешното проявление (косвено въздействие), по-точно върху органите, които формират волята на това лице⁷¹.

Това разграничение се прави с констатацията, че изразенията на тези вреди биха могли да са „в по-голяма или по-малка степен „обективни“ или „субективни“. Съдът не дава обяснение какво точно разбира от това, поради което е дадено поле за размисъл в теорията^{72, 73}.

От една страна, по-подходящо изглежда разграничението между отражението на увреждането спрямо третите лица, както и вътрешното проявление в юридическо лице и/или неговите членове/последователи, когато става въпрос за юридическо лице с идеална цел.

От друга страна, обективното измерение на неимуществените вреди може да се свързва именно със засягането на самия нематериален интерес, както бе посочено по-горе (раздел III, т. 1.2.2) при разграничението на увреждане и вредите. Субективното измерение се свързва с други особености и нематериални последици, които са в пряка причинна връзка с увреждането.

⁶⁸ Вж. т. 77 и бел. под линия № 33 от Заключение на генералния адвокат по дело С-340/21, като се препраща към заключението на генералния адвокат Campos.

⁶⁹ За подробен анализ вж. **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване... т. 2.3., както и **Wilcox, V., A company's Right...** pp. 72, 76-79.

⁷⁰ Такова е съображението за фирмената репутация. ЕСПЧ обикновено разглежда този аспект при нарушаване на разумния срок за разглеждане на производствата. От това се поражда несигурност, която съществува извън самото юридическо лице, тъй като същата се възприема от трети лица. Много често ще се избегне влизането в правоотношения, докато траят съдебните производства.

⁷¹ Такива са несигурността при планиране на дейността; нарушение в управлението на фирмата; „на последно място, макар и в по-малка степен, безпокойството и неудобството, причинено на членовете на ръководството“ на дружеството. Този аспект създава несигурност вътре в дружеството, тъй като съществува неяснота при взимане на решения. Юридическото лице ще бъде „превзето“ от мисълта за справяне със ситуацията, вместо да се фокусира върху преследваните от него цели, били те имуществени или неимуществени.

⁷² **Wilcox, V. A company's Right...** pp. 74-75, 82 n.p. 4/28-4/29; 4/40-4/42 и цитираните там автори. Според авторът, под „обективни“ основания Съдът всъщност обезщетява трудно измерими имуществени вреди. Друго възможно обяснение е наличието на превантивна или наказателна функция на обезщетението. Това виждане е направено в светлината на обезщетения при нарушаване на разумния срок за разглеждане на делото. Следва да се отчита, че нарушаването на правото за достъп до съд също може да доведе до неимуществени вреди за дружеството - § 56 от Решение от 15.06.2017 г. по дело Centre for the development of analytical psychology v. the former Yugoslav republic of Macedonia, жалби № 29545/10 и 32961/10.

⁷³ Вж. и вж. **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване... и цитираните там автори, където подходът е във връзка с обективизацията на неимуществените вреди (засягането на социалната част на моралния патримониум), докато субективните основания обхващат конкретна особеност на случая.

Същевременно направено изследване показва, че юридическите лица получават средно с 42 % по-високо обезщетение за неимуществени вреди спрямо физическите лица при равни други условия⁷⁴. Това се обяснява с факта, че юридическите лица обикновено включват няколко физически лица като крайно засегнати носители на права⁷⁵.

Следователно известен приоритет се дава върху вътрешното засягане на юридическото лице⁷⁶. Този нюанс се наблюдава и в практиката на СЕС⁷⁷, където се застъпва, че установяването на нарушението чрез решение е достатъчно⁷⁸ за поправяне на репутацията на дружеството⁷⁹. А последната е външното проявление на нарушението.

Към измерението на въздействието от нарушението, могат да се включват и други нематериални активи, като например работна среда, мотивация на служителите, управление на организацията⁸⁰ и други. Така например стресът⁸¹ и фрустрацията⁸², изпитани от служителите на дружеството, а също и безпокойство⁸³, емоционална нищета⁸⁴ на управленския екип също са взимани в предвид от ЕСПЧ. Въобще, това са всички тези измерения, които влияят на процесите в едно юридическо лице и които го възпрепятстват да функционира нормално, както преди увреждането.

При юридическите лица с нестопанска цел ключова роля играе самата преследвана цел, за която е създадена организацията. Такива са например

⁷⁴ Altwicker-Hàmor, S., Altwicker, T., Peters A., Measuring Violations of Human Rights. An Empirical Analysis of Awards in Respect of Non-Pecuniary Damage under the European Convention on Human Rights. In: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht 76 (2016), p. 33, достъпно онлайн на <https://www.mpil.de/en/pub/research/areas/human-rights/just-satisfaction-art-41.cfm>

⁷⁵ Ibidem., p. 40.

⁷⁶ Вж. и § 40 от Решение от 15.03.2022 г. по дело ООО Memo v. Russia, жалба № 2840/10, като се препраща към § 94 от Решение от 15.05.2005 г. по дело Steel and Morris v. the United Kingdom, жалба № 68416/01 и § 22 Решение от 19.10.2011 г. по дело Uj v. Hungary, жалба № 23954/10, където се приема, че съществува легитимен интерес от защитата на търговския просперитет и жизнеспособността на дружеството в полза на акционерите и служителите, но също и за по-широкото икономическо благо. Този интерес се противопоставя на обществения интерес от открит дебат относно дадени търговски практики, за което следва да се държи преценка при всеки конкретен случай.

⁷⁷ Така например т. т. 128-129 и т. 135 от решение по дело T-479/14 (*Kendrion NV срещу Европейския съюз*) и т. т. 154-155 и 157-158 от решение по дело T-577/14 (*Gascogne Sack Deutschland GmbH и Gascogne с-щу Европейски съюз*).

⁷⁸ ЕСПЧ в подобни случаи прави разлика дали съответното нарушение се отразяват по негативен начин на основната дейност на самото дружество или не (сравни § 115 от Решение от 20.09.2011 г. по дело Shesti mai engineering OOD and Others v. Bulgaria, жалба № 17854/04; и § 61 от Решение от 14.09.2009 г. (Справедливо обезщетение) по дело Dacia S.R.L. v. Moldova, жалба № 3052/04). В първия случай, ще е налице основание за присъждане на справедливо обезщетение, докато във втория самата констатация на нарушението може да се окаже достатъчна.

⁷⁹ Макар че е доста вероятно това да се дължи на липсата на значителна практика по този въпрос, в сравнение с практиката на ЕСПЧ.

⁸⁰ Giaoui, F. Damage to Reputation... p. 15

⁸¹ В този смисъл § 62 от Решение по дело Desvire S.R.L. v. Moldova, от 06.10.2009 г., по жалба № 17328/04.

⁸² В този смисъл § 105 от Решение по дело Meltex Ltd and Mesrop Movsesyan v. Armenia, от 17.06.2008 г., по жалба № 32283/04.

⁸³ В този смисъл § 45 от Решение по дело Alithia publishing company v. Cyprus от 11.07.2002 г., по жалба № 53594/99.

⁸⁴ В този смисъл § 61 от Решение по дело Dacia S.R.L. v. Moldova (Справедливо обезщетение), от 24.02.2009 г. по жалба № 3052/04.

нарушаването на възможността да се практикува религията на дадена общност⁸⁵ или разпускането на политическа партия, което е било силно разочароващо за нейните основатели и членове^{86, 87}. Следователно приоритет отново се поставя върху вътрешното засягане на юридическото лице.

Практиката на СЕС прави известно разграничение. Например в т. 74 Решението на общия съд от 08.11.2011 г. по дело T-88/09 (*Idromacchine и др. срещу Комисията*) се сочи, че липсват твърдения, че „е налице връзка между претендираната сума и стойността на инвестициите, направени от дружеството за създаване на доброто му име и реноме“. Това ни дава основание да заключим, че Съдът би взел предвид сторените усилия⁸⁸ за създаване на доброто име на юридическото лице преди увреждането, които са се превърнали в напразни.

СЕС изглежда и по-консервативен при отчитане на интересите на ръководителите и служителите на дружество – т. 117 от Решение на Общия съд от 01.02.2017 г. по дело T-479/14 (*Kendrion NV срещу Европейския съюз*). Все пак в т. 128 от това Решение отново е възприето положението на несигурност, което се е отразило на процеса на взимане на решения и на управлението на дружеството.

3.2. В заключение практиката на европейските съдилища отчита вътрешното и външното проявление на накърнения неимуществен интерес, за да оцени в какъв обем е нарушен той. Всички тези последиците не могат да бъдат заличени и поправени само с възстановяване на имуществения патримониум на лицето и това не може да го постави в същото положение, в каквото се е намирало преди увреждането. Няма пречка такъв подход да се възприеме и у нас. Всеки

⁸⁵ § 205 от Решение по делото Ehovah's witnesses of Moscow and others v. Russia, от 10.06.2010 г., по жалба № 302/02.

⁸⁶ § 57 от Решение по делото Freedom and democracy party (ÖZDEP) v. Turkey, от 08.12.1999 г., по жалба № 23885/94.

⁸⁷ Вж. обаче Решение от 21.11.2017 г. по дело Društvo za varstvo Upnikov vs. Slovenia, жалба № 66433/13. ЕСПЧ разглежда случай, в който специално създадено дружество, чиято цел е да защити интересите на 1484 кредитора, които са прехвърлили вземанията си към него, претендира вреди от забавено производство. Жалбоподателят твърди, че защитава интересите на всеки от кредиторите, които ще получат част от съответното обезщетение при спечелване на делото. Съдът, в § 61, отчита, че самото дружество действа като отделен субект, със свои собствени права и задължение в отношенията си с трети лица, както и в съдебните производства. Поради това съдът не може да разгледа жалбоподателя като съвкупност на индивидуални интереси на неговите членове. Самото естество на съществуването му като отделна юридическа личност означава, че интересите, претендирани в гражданското и последвалото го производство за обезщетение са били възприети, а и решени от националните съдилища като негови собствени интереси. С оглед на това Съдът счита, че сдружението жалбоподател не е могло да очаква легитимно едни и същи интереси да бъдат взети предвид два пъти - веднъж като негови собствени интереси и веднъж като интереси на неговите членове. Като приема, че присъденото от национални съд обезщетение за неимуществени вреди е разумно, Съдът счита, че за жалбоподателя е отпаднало качеството „жертва“, поради което делото е прекратено като недопустимо (§ 62-63).

Нашето право не познава фигурата на дружество, специално създадено за водене на колективен иск. Но преследваната от него цел изглежда нестопанска или поне не може безспорно да се определи като търговска. Този случай е по-скоро изключение, тъй като обикновено юридическите лица с нестопанска цел преследват по-трайни и по-важни за самото общество цели.

⁸⁸ Брандът (търговската марка) също се нуждае от определени действия и инвестиции по време на съществуването си. Такива са например създаването на марката, разпространението ѝ, подновяването ѝ, модернизацията ѝ и прочие. Поддържането ѝ също изисква определени действия и стратегии.

нематериален интерес заслужава защита, която може да му даде гражданската отговорност⁸⁹.

V. Допълнителни съображения:

1. По въпроса имуществени ли са вредите, претърпени от юридическите лица:

1.1. Няма спор, че що се касае до юридическите лица, независимо какво приемаме, трудно увреждането на интересите може да се изразява само в чисти неимуществени вреди. Често ще са налице освен нематериалните елементи и такива, които са по-скоро от имуществено естество, но трудни за оценяване, бидейки „*опростен заместител на икономическа вреда, чиято материалност би била трудна за схващане*“⁹⁰.

Така например не винаги можем да установим, че спада на продажбите или отлива на клиенти се дължи пряко на накърнената репутация на дружеството, тъй както за този резултат могат да бъдат налице множество други причини. Още повече, че обикновено ще сме изправени пред пропуснати ползи⁹¹, което прави още по-трудно доказването им, при така въведения с ТР № 3/2012 г. на ОСГТК и ТР № 3/2021 г. на ОСГТК доказателствен стандарт за сигурност.

1.2. Поради горната причина, както и поради това, че неимуществените вреди се определят и като такива, които не могат да се изчислят или са трудни за остойностяване, се оспорва концепцията за тях при юридическите лица. Съвсем естествено се открива аргумент в разпоредбата на чл. 162 ГПК.

Съгласно тази разпоредба, когато искът е установен в своето основание, но няма достатъчно данни за неговия размер, съдът може да определи този размер по своя преценка или да вземе заключението на вещо лице.

Напълно логично се задава въпросът – защо е нужно да прибегваме до по-сложни конструкции, след като практически можем да използваме посочената разпоредба. В свое предходно становище по тълкувателно дело 3/2021 г. на ОСГТК на ВКС Висшия адвокатски съвет също застъпваше тезата за приложението на чл. 162 ГПК⁹², вкл. по отношение на претърпените от юридическите лица вреди.

⁸⁹ Освен посоченото, следва да се отчита и практика на ЕСПЧ при дела за клевета срещу журналист. За да не е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията, следва да се извърши разумна преценка за пропорционалност между присъденото обезщетение и накърняването на репутацията. Няма предварителни критерии, но обобщение на критериите е направено в § 53 от Решение от 16.11.2020 г. по дело *Tolmachev v. Russia*, жалба № 42182/11. Така в някои случаи ЕСПЧ приема, че засилен контрол за нейната пропорционалност на присъдената сума може да бъде предизвикан от величината ѝ в абсолютно число или в сравнение с присъдените суми по други дела за клевета. В други случаи Съдът е използвал референтна сума, за да постави в перспектива решението, постановено по конкретно дело за клевета, като например месечния доход на жалбоподателя, средния доход в определена професионална област или присъдени обезщетения на националните съдилища в други видове производства.

⁹⁰ Така **Giaoui, F.** *Damage to Reputation: A Comparative Analysis of Pecuniary Compensation for Non-Pecuniary Harm*, 46 *Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev.* 1 (2023), p. 15, достъпна онлайн: <https://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol46/iss1/1>, където се цитира **Ledouble, D.**, *L'évaluation du préjudice moral: va t-on sortir du 'doigt mouillé'?*, *Ledouble: Publ'ns* (Feb. 8, 2013).

⁹¹ Такова опасение е изразено **Байрактарова, Ц.**, *Управление и представителство на капиталово търговско дружество*, сп. *Търговско право*, бр. 4/2014, с. 107, достъпна и онлайн: <https://www.challengingthelaw.com/targovsko-pravo/upravlenie-kapitalovi-drujestva/> и **Кунчев, К.** цит. съч, с. 462. Вж. коментар на тезата и в **Генчев, И.** *Могат ли юридическите лица...* с. 97-98.

⁹² Вж. Становище на ВАДС по тълкувателно дело № 3/2021 г., изх. № 398/13.04.2022 г., т.2.4.3., с. 20-21.

1.3. Тук е моментът да се посочи, че установяване на принципа за приложение за чл. 162 ГПК рискува да застраши правната сигурност. Това е така, тъй като разпоредбата дава възможност на съда да определи изцяло размера на иска по свое усмотрение, което превръща вредите в чисто субективна концепция. Такава преценка не подлежи на по-особена мотивация и не се привързва с практиката по подобни случаи. А необвързаността на всеки състав с този признак създава несигурност и непредвидимост в отношенията между страните.

Критерият за справедливост, от друга страна, е обективен⁹³. Макар отново да се касае до форма на вътрешно убеждение на съда, справедливостта задължава решаващия състав да съобрази различни обективни фактори и по този начин неговата преценка би подлежала на контрол.

1.3.1. Именно такива съображения са провокирали Пленума на ВС, за да издаде Постановление № 4/1968 г., с което е обявено, че понятието за справедливост не е абстрактно. Ето защо не следва да се ограничаваме до чл. 162 ГПК, за да обосновем достатъчна защита за неимуществените интереси на юридическите лица.

1.3.2. Подобно разбиране имплицитно е прието и в Решение № 35 от 12.08.2022 г. по гр.д. № 3901/2018 г. на ВКС, IV ГО, където се разглеждат различни критерии за определяне на обезщетение за неимуществени вреди при юридическите лица. Правилно съставът на съда не е възприел тази група съдебни решения, в това число и на СЕС, в които просто се посочва, че обезщетението се определя по справедливост без да се обосновават съобразените критерии⁹⁴.

1.4. Разпоредбата на 162 ГПК може все пак да се приложи по отношение на установяване на имуществените неблагоприятни последици, които да се преценят като степен на засягане от противоправния акт. Това обстоятелство, както се изясни по-горе, може да се прецени при обезщетението по справедливост по чл. 52 ЗЗД.

1.5. При търговските марки също стои въпросът дали не са налице само имуществени вреди, които са трудно оценими. Значимостта на марката все пак може да се установи, например чрез проучване. Така извадка от потребители могат да посочват каква е готовността им да платят за марков продукт в сравнение с еквивалентен продукт (или такъв с „по-ниска“ марка) и по този начин да се направи оценка на стойността на марката⁹⁵.

⁹³ За разграничение между съдържанието на разпоредбите на чл. 52 ЗЗД и чл. 162 ГПК, според което справедливостта следва да се отчита като *обективно разбиране*, дадено за цялото общество, докато чл. 162 ГПК, като методика за определяне на размера на основателен иск, възлага това в лична (субективна) преценка на съда – вж. в **Ставру, С.**, цит. съч., с. 19-20.

⁹⁴ За коментар на това решение вж. **Генчев, И.** Критерии за обезщетяване...

⁹⁵ Вж. за примери в тази насока **Giaoui, F.** Damage to Reputation... р. 23. Особено интерес е примерът с придобиване от „Нестле“ на групата „Роулти Макинтош“ за 2,55 милиарда британски лири, въпреки че пазарният им дял е една 1,43 милиарда британски лири. Целта на сделката е била придобиване на известни марки, като „Кит кат“, които имат изключителен потенциал за развитие. Този потенциал на практика е оценен на 1,12 милиарда британски лири. Въпреки това такъв потенциал очевидно не присъства никъде като счетоводен баланс или актив на дружеството. Същият е трудно измерим. Този пример обаче ни подсказва, че накрънената репутация не може да се поправи, тъй като евентуалните имуществени вреди няма как да отразяват потенциалното развитие на

Макар търговската марка да има имуществена стойност, тази стойност е само временна и би имала значение, ако търговската марка е предмет на проектирана продажба. Тогава бихме били изправени пред определени пропуснати ползи. Но ако марката не променя притежателя си и е привързана към него, например, когато носи името на самия търговец, тогава тя се свързва с определени нематериални интереси, които следва да бъдат защитени.

Например дадена марка може да е известна сред определена класа в обществото и да се свързва с определено положение. Нерегламентираното разпространение на стоки с тази марка за по-ниска цена сред друга класа в обществото нарушава екслузитета на марката. По този начин нейния обем е нарушен, тъй като всеки може да притежава стоки с тази марка и тя губи своя отличителна черта. Това може и да не е непременно свързано с генериране на загуби⁹⁶, но нарушава обема на свързания с нея нематериален интерес. Ето защо и в този случай може да се касае до неимуществени вреди.

2. Концепцията за наказателна отговорност на юридическите лица:

На следващо място, следва да се отдаде значение на потенциалната наказателна отговорност на юридическите лица. През последните десетилетия⁹⁷ все повече законодателства от континенталната правна система, а и в общото право⁹⁸, започнаха да възприемат идеята за (корпоративна⁹⁹) наказателна отговорност на юридическите лица. Както идеята за обезщетяване на неимуществените вреди е била необходима с оглед на индустриализацията, така и по същата тази причина е започнато да се търси наказателна отговорност на юридическите лица¹⁰⁰.

Вторично право на ЕС също предвижда наказателна отговорност за юридическите лица - чл. 6 от Директива 2008/99/ЕО и чл. 10 от Директива 2013/40/ЕС.

Това развитие на правото ни дава основание да приемем, че съвсем скоро такава наказателна отговорност за юридическите лица ще е част от обективното ни право¹⁰¹.

марката. Дори и да получи обезщетение за тях, то няма да се върне в предишното положение, каквато всъщност е целта на обезвредата при имуществените вреди.

⁹⁶ В такъв смисъл напр. **Генчев, И.** Могат ли юридическите лица... с. 98-99.

⁹⁷ Вж. **Патон, В.** Неримският произход на фразата „societas delinquere non potest“, ел. списание Ius Romanum, бр. 1/2023, с. 413-415, достъпно онлайн на https://iusromanum.info/wp-content/uploads/2023/10/IusR_2023_1_DELICTA.pdf, където се разглежда една от причините наказателната отговорност при юридическите лица да се въведе много по-късно в континенталната правна система.

⁹⁸ В Англия юридическите лица започнали да носят наказателна отговорност за виновно поведение в лицето на свои ръководни служители, които представляват тяхното „второ аз“ (alter ego). За развитието на тази концепция в Англия вж. **Гиргинов, А.** Наказателноотговорни лица, С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995, с. 173-176.

⁹⁹ Вж. също и **Петров, П.** Корпоративна наказателна отговорност, онлайн издание Грамада, достъпно онлайн на <https://gramada.org/корпоративна-наказателна-отговорност/>

¹⁰⁰ Вж. **Гиргинов, А.** цит. съч., с. 173, 177.

¹⁰¹ Въпросът дали само физическите лица могат да са наказателно отговорни се очаква да достигне и до Конституционния съд, след като Министерски съвет е приел решение за одобряване на такова искане - <https://www.gov.bg/bg/prestentari/zasedaniya-na-ms/dneven-red-na-zasedanie-na-ministerskiya-savet-na-12-06-2024-g>

Именно основанието за такава отговорност е от значение за разглеждания от нас въпрос. Виждането на закона¹⁰², когато се допуска така наказателна отговорност, е, че щом юридическите лица ще постигат целите си чрез персоналния си субстрат, то те трябва да носят отговорност и за вредните последици, причинени от същия този персонален субстрат. А ако не се придаде вина на самото юридическо лице от дейността на определени физически лица, то би се отрекло и съществуването на юридическото лице като самостоятелен субект¹⁰³. Същевременно волята на юридическите лица не зависи от съдбата на физическото лице.

Следователно реалното съществува на юридическото лице е основание за налагането на наказателна отговорност¹⁰⁴. Ако можем да приемем, че едно юридическо лице съществува достатъчно реално, за да бъде извършител на престъпления, то защо да не можем да приемем, че то е толкова реално и за да понесе неимуществени вреди¹⁰⁵. Ето защо чувството за симетрия налага да се признае възможността на тези лица да бъдат обезщетени за неимуществени вреди.

Тъй като волята на юридическите лица е различна от тази на отделните индивиди, които образуват персоналния му субстрат, то самото юридическо лице може да претърпи самостоятелни вреди, когато се въздейства върху формирането на тази воля.

Така например в общото право има и случаи, в които за ангажиране на гаранционно-обезпечителната отговорност е необходима определена форма на вината от страна на възложителя, за разлика от неговия служител или представител. Вместо тези случаи да се изключат от приложение, когато възложителят е юридическо лице, съдът има възможност да приравни действията или знанието на дадено физическо лице като такова на самото юридическо лице¹⁰⁶. Затова смущението на онези лица, които образуват „контролиращия разум“ на юридическото лице може да се третира като вътрешно проявление на неимуществени вреди, които подлежат на обезщетение.

В този смисъл както за ангажираното на отговорността е необходимо определено състояние на ума от лицата, които участват във вземането на управленски решения, така и реципрочно, тяхното състояние ще е от значение за изпитаните стрес и неудобства, които пречат на нормалното вземане на решения и планиране на дейността. След като състоянието на ума на юридическото лице е от значение при ангажирането му на отговорност, то не може това състояние да е без значение, когато юридическото лице е оцетено.

3. Липса на друга възможност за установяване на увреждането:

¹⁰² Wilcox, V., A company's Right... pp. 146-147, n. 7/3 и цитираните там автори.

¹⁰³ Гиргинов, А. цит. съч. с. 186-187. „Органът на юридическото лице съществува като неразделна част от юридическото единство и не зависи от конкретната съдба на физическите лица, които са формирали и изразили волята на юридическото лице в един или друг момент. Затова и обратно - волята на юридическото лице е винаги една и съща, т.е. точно определена воля на един и същи правен субект без оглед на това, дали идва от едни и същи физически лица“.

¹⁰⁴ Гиргинов, А. цит. съч. с. 199, както и Петров, П., цит. съч.

¹⁰⁵ Brouillou, G. Le préjudice moral des personnes morales ... 44-45

¹⁰⁶ Wilcox, V., A company's Right ... pp. 148-149, n. 7/4.

Нуждата от признаване на възможността юридическите лица да получат обезщетение за неимуществени вреди намира основание и в липсата на друга правна възможност за установяване на увреждането. Законът не е предвидил специален иск за установяване на факт, което прави иска недопустим – чл. 124, ал. 4, изр. 2 ГПК. Затова и понякога се завеждат дела за символични суми.

Не съществува и специален иск за преустановяване на нарушението. Доколкото Регламент 2016/679 (ЕС) - ОРЗД (GDPR) не намира приложени при юридическите лица, същите не могат директно да се позоват пред администратор на „правото да бъдеш забравен“ по смисъла на чл. 17. Ето защо за защита на интересите е необходимо съдебно решение¹⁰⁷.

VI. Изводи:

От изложеното по-горе можем да заключим, че проблемът, дали юридическите лица могат да претърпят неимуществени вреди, не е свързан със законодателна концепция, предвид наличието на общата клауза по чл. 45 ЗЗД. Затова можем да дадем отговор на зададения тълкувателен въпрос, а именно:

Юридическите лица са материалноправно легитимирани да претендират обезщетение за неимуществени вреди.

ЗАМ.-ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ВИСШИЯ
АДВОКАТСКИ СЪВЕТ: /п/

АДВ. ВАЛЯ ГИГОВА

¹⁰⁷ На по-голямо основание, понякога такова е необходимо за установяване на неистинския характер на информацията и при физическите лица – т.т. 68, 72-73 от Решение по дело С-460/20 (TU. RE срещу Google LLC).